קדושים

א. אין פסוק[1] „וכי תבואו אל הארץ ונטעתם גו' וערלתם גו' פריו שלש שנים יהי' לכם ערלים לא יאכל", שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „שלש שנים יהי' לכם ערלים" און איז מפרש: „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו".

לערנען מפרשים[2], אז דערמיט מיינט רש"י באוואַרענען, אז דער מנין פון די „שלש שנים" איז ניט „משעה שעושה פרי", נאָר „משעת נטיעתו"; און דאָס לערנט מען אָפּ פון דעם וואָרט „ונטעתם"[3] — „לומר דמשעת נטיעה מונין".

דאָרף מען פֿאַרשטיין:

א) אויב דער גאַנצער הכרח אַז „מונה לו משעת נטיעתו" איז פון וואָרט „ונטעתם"[4] — האָט דאָך רש"י געדאַרפט מעתיק זיין (אויך) דעם וואָרט אין דעם דיבור־המתחיל?

די שאלה איז נאָך שטאַרקער: דער מקור פון דעם פירוש איז פון תורת כהנים[5], און דאָרטן ברענגט זיך טאָקע דער לימוד (בהמשך צו די דרשות) אויף „ונטעתם גו'" — אָבער רש"י איז משנה פון תורת כהנים, און ברענגט עס אויף די ווערטער[6] „שלש שנים יהי' לכם ערלים", און דערמאָנט אינגאַנצן ניט דעם וואָרט „ונטעתם".

ב) אַן דעם וואָרט „ונטעתם" — פון וואַנעט ווייס מען בפשוטו ש"מ אַז דאָס איז משעת נטיעתו און ניט „פריו ג' שנים" דריי יאָר פון פירות וואָקסען[7]?

ג) וואָס איז די אריכות אין רש"י סיי בההעתקה פון פסוק סיי — בלשונו „מאימתי מונה לו" — „ער האָט געדאַרפט זאָגן בקיצור: „שלש שנים[7] — משעת נטיעתו"?

[אע"פ אַז אזוי איז דער לשון אין תורת כהנים — איז אָבער (ווי גערעדט כמה פעמים) ניט ענינו של רש"י בפירושו על התורה צו מעתיק זיין דרשות רז"ל בלשונן, נאָר ער איז מפרש פשוטו של מקרא; וואָס דערפאָר איז רש"י אפט־מאל משנה (ופשיטא — משמיט) פון לשון רז"ל, בהתאם צום פירוש הכתוב ע"פ פשוטו של מקרא].

ב. דער ביאור אין דעם:

רש"י'ן בפשטות אָרט דאָ די אריכות הלשון אין פסוק „שלש שנים יהי' לכם ערלים": עס שטייט דאָך שוין פריער „וערלתם ערלתו את פריו", היינט פאָר־וואָס חזר"ט איבער דער פסוק נאָכאַמאָל די ווערטער „יהי' לכם ערלים", און זאָגט ניט בקיצור: „וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים"?

---

1) פרשתנו יט, כג.

2) ראב"ם, גור"א ועוד.

3) גור"א, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב ועוד. וכ"ה בקרבן אהרן לתו"כ כאן.

4) וראה פי' המשכיל לדוד כאן (שנלמד זה מדלא כתיב „עד שלש שנים גו'", ע"ש).

5) עה"פ.

6) שינוי זה בפרש"י ז"ל בפשטות, כי בא לפרש המנין ד„שלש שנים". אבל עדיין אינו מובן (כבפנים) — למה לא העתיק גם תיבת „ונטעתם"?

7) זה שהעתיק רש"י בהד"ה גם התיבות „יהי' לכם ערלים"* קאי בפשטות על ההמשך בפרש"י „יכול כו' ת"ל יהי' כו'". אבל ראה לקמן בפנים סעיף ב.

*) בדפוס שני (ובא' מכת"י רש"י שתח"י) — הד"ה הוא „שלש שנים".

נעמט רש"י דערפון ארויס, אז אין ערלה זיינען פאראן צוויי ענינים: (א) דער איסור פון ערלה אויפ'ן (עץ ו)הפירות („חפצא") — ועלתם ערלתו את פריו", ובלשון רש"י[8]: „יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו"; (ב) דער מנין פון די „שלש שנים" — אַ דין אויפ'ן אדם („גברא") — „(שלש שנים) יהי' לכם ערלים"[9].

און דאָס מיינט רש"י מיט זיין אריכות הלשון „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו": עס דאַרף זיין „מונה לו" — דער אדם ציילט די „שלש שנים"; און ווי‌באָלד דער מנין איז „לכם", איז מסתבר אַז די „שלש שנים" רעכענען זיך (ניט פון ווען דער עץ איז עושה פירות, נאָר) פון פעולת האדם (גברא) — „ונטעתם"[10] — פון ווען ער האָט איינ‌געפלאַנצט דעם עץ.

ועפ"ז קומט ארויס נאָך אַ נפק"מ: ווי‌באָלד אַז דאָס וואָס „מונה לו משעת נטיעתו" איז מצד דעם וואָס דער מנין דאַרף זיין „לכם", דאַרף אויסקומען, אַז די שלש שנים (פון נטיעה) ווערן גע‌רעכנט ניט לויט'ן עץ, נאָר לויט'ן אדם („לכם").

דער חילוק צווישן די צוויי אופנים — צי מ'רעכנט די „שלש שנים" לויטן „עץ" אַדער לויט נטיעת האדם — איז אין פאַל ווען מ'פלאַנצט איין אַ צווייג פון אַ בוים וואָס איז שוין אַלט „שלש שנים":

אויב מ'זאָל רעכענען לויטן עץ, האָט אַן אַרט צו זאָגן, אַז ווי‌באָלד דער צווייג האָט שוין פריער דורכגעמאַכט די שני ערלה, זיינען די פירות וואָס וואַקסן אויס פון דעם צווייג מותר מיד;

אויב אַבער מ'זאָל רעכענען די „שלש שנים" לויט דעם אדם הנוטע — „לכם" — דאַרף אויסקומען, אַז מ'דאַרף נאָכ‌אַמאָל אַנהויבן ציילן „שלש שנים". פון זינט דער אדם האָט געמאַכט זיין נטיעה (חדשה).

[ולפ"ז איז שיטת רש"י בפירושו על התורה — ע"ד הפשט — מתאים מיט חלק ההלכה שבתורה, וואָס דער דין איז[11], אַז „אחד הנוטע ואחד המבריך כו'" איז חייב בערלה[12].

ג. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין נאָך אַן ענין אין דעם פירוש רש"י:

---

8) כאן (וראה הערה הבאה). ובראב"ע כאן: שאותו פרי הוא חשוב כמו ערלה שהיא מזקת כו'. ולהעיר מת"א כאן: ותרחקון רחקא, ובתיב"ע: ותגזרון גזרא — שמדגיש פעולת הגברא. וראה לקמן בפנים סעיף ד.

9) אבל להעיר מפרש"י לעיל (וארא ו, יב): וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו. שלש שנים יהי' לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו — ומשמע מזה, ש„וערלתם גו'" („עשו לו אוטם כו'") הו"ע דהגברא; ו„שלש שנים יהי' לכם ערלים" („אטום כו'") הו"ע בהחפצא.

10) אף שע"ד ההלכה אין צ"ל נטיעת אדם, כי גם אם עלה מאליו חייב בערלה (ערלה פ"א מ"ב) — דיבר הכתוב בהווה ונטעתם. וי"ל שע"ד הפשט צ"ל נטיעת אדם דוקא, כהלשון „ונטעתם". וראה תו"כ כאן: „ונטעתם פרט לעולה מאליו" (וראה ע"ד ההלכה — מפרשים לערלה שם. ירושלמי שם פ"א ה"א וב'. רמב"ם הל' מע"ש ונטע רבעי פ"י הלכה ה־ו. טושו"ע יו"ד סו"ס רצד. ועוד).

11) ר"ה ט, סע"ב ובתוד"ה מרכיב שם. רמב"ם שם הי"ד. טושו"ע שם סט"ז.

12) וגם לדרשת התו"כ כאן „ונטעתם פרט למרכיב ולמבריך" — ראה תוס' (ועוד) לר"ה שם שאיירי כשלא נפסקה מהאילן הזקן כו'. וראה ערלה פ"א מ"ה ובמפרשים שם. ירושלמי שם פ"א ה"ג. רמב"ם וטוש"ע שם ונ"כ. ועוד.

וגם לפמ"ש הרמב"ן (והובא בקיצור בר"ן) ר"ה שם, דלר' אליעזר בן יעקב (טוטה מג, ב) נתמעט מבריך ומרכיב מערלה (וראה מלבי"ם כאן) — הרי אין הטעם בזה מפני שמונים לפי העץ, כ"א מפני שאין זה דרך נטיעה.

נאָך די וועַרטער „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו", איז רש"י ממשיך — אין דעם זעלבן דיבור־המתחיל — „יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת"ל יהי' בהוייתו יהא".

דאָרף מען פֿאַרשטיין: די צוויי ענינים אין פירוש רש"י — (א) „מונה לו משעת נטיעתו", (ב) „יכול אם הצניעו כו" — האָבן לכאורה קיין שייכות ניט צווישן זיך: „מאימתי מונה לו כו" איז אַ פירוש אויף די וועַרטער „שלש שנים"[13], און „יכול אם הצניעו כו" — אויף די וועַר־טער „יהי' לכם ערלים";

האָט דאָך רש"י געדאַרפט מחלק זיין די צוויי ענינים אין צוויי באַזונדערע דיבור־המתחיל'ס (כדרכו בכ"מ) — פֿאַרוואָס ברענגט זיי רש"י בהמשך אחד אין דעם זעלבן דיבור־המתחיל[14]?

די תמי' אין דעם איז נאָך שטאַרקער: אויך דער מקור פון דעם ענין („יכול אם הצניעו כו") אין פירוש רש"י איז פון תורת כהנים[15], אָבער דאָרט קומט עס טאַקע ניט בהמשך צום לימוד „מאימתי מונה כו"[16], נאָר עס איז אַ לימוד פֿאַר זיך — היינט פֿאַרוואָס איז רש"י משנה פון תו"כ און איז מצרף די צוויי לימודים צוזאַמען?

ד. ע"פ הנ"ל (סעיף ב) איז עס מובן בפשטות:

וויבאַלד דער פסוק איז מדגיש „יהי' לכם ערלים" — אַז עס איז אַ דין אין „גברא" (כנ"ל) — קען מען דאָך מיינען אַז עס איז ניט נאָר בשייכות צום פרט פון „שלש שנים" (אַז דער מנין דאָרף זיין „לכם", כנ"ל), נאָר אַז כללות איסור ערלה איז בלויז „לכם", אַן איסור גברא[17],

(און די וועַרטער „יהי' לכם ערלים" זיינען ניט אַ הוספה אויף די וועַרטער „וערלתם ערלתו את פריו" (און אַ דין בלויז אין מנין ג' שנים), נאָר זיי זיינען דער פירוש און אויסטייטש פון „וערלתם ערלתו את פריו" — אַז עס מיינט בלויז „יהי' לכם ערלים", אַן איסור גברא):

און אויב מ'זאָל אַננעמען אַז דער איסור ערלה איז ניט חל אויף די פירות גופא (נאָר עס איז בלויז אַן איסור על האדם ניט צו עסן די פירות די ערשטע דריי יאָר) — איז דאָ אַן אָרט צו זאָגן, אַז נאָך די ג' שנים איז ניטאָ דער איסור ערלה, אפילו ניט אויף די פירות וואָס זיינען געוואָקסן אין די ג' שני ערלה.

מ'וואָלט געלערנט, אַז ערלה איז אַן איסור גברא („יהי' לכם ערלים") התלוי בזמן („שלש שנים")[18] — אַזוי ווי דער איסור אכילת חמץ בפסח[19] וכיו"ב — אַ געוויסן זמן טאָר עס דער אדם ניט עסן[20]; ובמילא, „אם הצניעו לאחר שלש

13) וגם לפמשנ"ת לעיל בפנים שפירוש זה („מאימתי כו") שייך גם להתיבות „יהי' לכם ערלים" — הו"ל לרש"י להעתיק עוה"פ תיבות אלו ולפרש „יכול כו' ת"ל יהי' כו" (כדרכו בכ"מ. ולדוגמא בפרשתנו לעיל יט, ג).

14) ראה מה שתי' במשכיל לדוד כאן. וראה הערה 18.

15) עה"פ (בשינוי לשון).

16) ויש הפסק דרשה אחרת ביניהם.

17) ראה לעיל הערה 8.

18) עפ"ז יתוסף ביאור גם בתי' השפ"ח כאן (בשם הנח"י).

19) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חו"מ פ"א ה"ו, שזהו טעם המ"ד (פסחים כח, ריש ע"ב. שם כט, א) דחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק מדרבנן. ולמ"ד (שם כח, ס"א) שהוא אסור מה"ת, הוא מפני ש„ס"ל דהחיוב הוא בהדבר ולא בהזמן", ד„חמץ הוא איסור בעצמיי שאסור לאוכלו בפסח".

20) ראה בארוכה אתוון דאורייתא (כלל יו"ד)

שנים" איז עס מותר (וויבאלד דער זמן איסורו איז שוין אריבער).

לערנט מען אפ פון ווארט "יהי" — „בהוייתו יהא" — אז דער איסור ערלה בלייבט שטענדיק אויף די פירות, אויך נאך די שלש שנים[21].

ה. דער טעם פנימי פון דעם חילוק צווישן איסורי גברא ואיסורי חפצא — י"ל אז דאס היינגט אפ פון וואנעט עס קומט דער חיות פון דעם דבר הנאסר:

איסורי חפצא (אז דער חפץ פאר זיך איז אסור), איז ווען דער חפץ איז מקבל א חיות אסור, פון ג' קליפות הטמאות לגמרי[22] וואס קענען ניט נתעלה ווערן אין קדושה, און דערפאר איז דאס א חפצא של איסור ואסור לעולם:

איסורי גברא איז ווען די זאך איז מקבל א חיות סתם, פון קליפת נוגה[22] וואס קען נתעלה ווערן אין קדושה, און דערפאר איז ער א חפצא של היתר (נאר דער גברא טאר עס ניט עסן וכיו"ב).

און פירות ערלה זיינען אן איסור חפצא (כנ"ל בארוכה) — ווייל זייער חיות איז פון ג' קליפות הטמאות (ווי דער אלטער רבי ברענגט ארא"פ אין תניא[23]).

עס פאדערט זיך אבער נאך הסברה: וויבאלד אז דער אילן אליין איז א דבר היתר[24], און די פירות זיינען דאך יונק חיותם פון דעם אילן — ווי קען זיין, אז דער אילן אליין זאל זיין א דבר המותר און די פירות וואס קומען פון אים ארויס זאלן זיין א חפצא של איסור?

ווען פירות האילן וואלטן אלעמאל געווען אסור, וואלט מען נאך געקענט מסביר זיין, אז אט דער חלק החיות[25] פון דעם אילן פון וואנען די פירות זיינען יונק זייער חיות איז פון ג' קליפות הטמאות:

וויבאלד אבער אז נאך ג' שנים זיינען די פירות מותר, קומט אויס, אז אויך דער חלק (החיות של) האילן איז ניט פון ג' קליפות הטמאות — היינט ווי ווערן די פירות אן איסור חפצא?

ו. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם הביאור אין דעם לשון פון אלטן רבי'ן אין תניא[26] וועגן „מאכלות אסורות מהצומח כמו ערלה וכלאי הכרם כו" — אז זייער „קיום וחיות" איז פון ג' קליפות הטמאות: איז מדייק דער רבי (מהורש"ב) נ"ע[27], אז „בערלה וכלאי הכרם לא אמר וקיום גופם" — ניט ווי פריער, ביי „בעלי חיים הטמאים ואסורים באכילה", וואו דער אלטער רבי

ובית האוצר (אות א כלל קכה) — להר"י ענגל — שקו"ט באיסורים זמניים אם הם איסור חפצא או איסור גברא. ונת' בארוכה בההתועדות.

21) ע"ד חמץ שעבר עליו הפסח להדיעה שאסור מה"ת (ראה הערה 19).

ולהעיר מלשון אדה"ז בשולחנו (הל' פסח סתמ"ז סמ"ה) „ועכשיו הוא כחתיכת נבילה" — דלכאורה: כוונת אדה"ז שם היא לבאר איך שלא חל שינוי בשם חמץ כשמגיע זמן איסורו, כי גם קודם הפסח „הי' שמו חמץ". וא"כ, תיבות הנ"ל („שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ועכשיו הוא כחתיכת נבילה" — ולא „ועכשיו נאסר" וכיו"ב) הן הדגשה להיפך? ומשמע מזה, שס"ל שחמץ בתוך הפסח הוא איסור חפצא (אף שחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק מדרבנן — שם ר"ס תמח). וצ"ע.

22) ראה תניא ספי"ו ואילך (מע"ח שמ"ט).

23) שם (מע"ח שם פ"ו). שם רפל"ז. וראה הנסמן בהערה 30.

24) ראה ערלה פ"א מ"ז. תו"כ כאן.

25) להעיר מריש ערלה: רי"א אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור.

26) ספ"ו.

27) קיצורים והערות לתניא ע' קטו.

זאָגט אַז (ניט בלויז זייער „נפשות", נאָר) אויך „קיום גופם" איז פון ג' קליפות הטמאות — און איז מסביר: „שהרי גופם (פון ערלה כו') טהור כו'".

איז לכאורה ניט פֿאַרשטאַנדיק: פירות ערלה זיינען דאָך אסור לעולם — דאַרף דאָך דער „קיום גופם" פון די פירות זיין פון ג' קליפות הטמאות: און אויב ווייל די פירות נעמען זיך פון דעם אילן וואָס איז אַ דבר היתר — איז דאָך אויך דער חיות הפירות פון (און דורך) דעם אילן?

איז דער ביאור אין דעם: דער חילוק פון „קיום גופם" און „קיום וחיות" איז:

דער גוף וגשם פון אַ נברא איז באַשאַפן געוואָרן בלויז איין מאָל, און דער־נאָך איז מען בלויז מקיים די פריער־דיקע מציאות, און דערפאַר איז אין דעם ניט שייך אַ שינוי מזמן לזמן פון זיך אַליין[28] (אַז עס זאָל זיך בייטן דער אָרט פון וואָנעט עס קומט „קיום גופם");

דאָקעגן דער חיות פון צומח ודומם ווערט כסדר נתחדש פון־דאָס־ניי (כמבואר בכמה מקומות[29] בפירוש „המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", אַז „בכל יום" ווערט נמשך אַ חיות חדש), און דערפאַר קען ווערן אַ שינוי אין דעם חיות.

און דאָס איז אויך דער ביאור באיסור ערלה: דער גוף וגשם האילן וואָס איז אַ דבר טהור — בלייבט טהור, ווייל אין דעם קען קיין שינוי ניט ווערן (לגבי ווי עס איז געווען פריער):

משא"כ דער חיות וכח מיט וועלכן דער אילן איז מצמיח די פירות און זיי זיינען יונק (פון אילן), איז במשך די שלש שני ערלה איז עס אַ חיות פון ג' קליפות הטמאות[30] — און מצד דעם ווערן די פירות אַן איסור חפצא[31] (ואסורים לעולם):

און דערנאָך ווערט נשפע ונמשך אין דעם אילן[30] אַ חיות חדש[32], וואָס די פירות שלו (בשנה הרביעית) זיינען ניט נאָר טהורים ומותרים, נאָר אדרבה — „קדש הלולים לה'"[33].

(משיחות אחרון של פסח וש"פ קדושים תשל"ו)

---

28) לבד כשהאדם עושהו אשרה וכיו"ב. ועצ"ע בנוגע לכלאי הכרם. ולהעיר מרמב"ם הל' מאכא"ס (פ"י ה"ו) „בין שעלו מאליהן . . אסורין".

29) ראה בארוכה מאמרי חגה"ש תרס"ה וה"ש"ת.

30) ראה לקו"ת פרשתנו ד"ה וכי תבואו פ"ב. אוה"ת עה"פ. וש"נ.

31) אף ש„גופם טהור" (כמו האילן). ויתירה מזו — האילן עצמו (גם החיות שבו) טהור, כי גופם דהפירות שייך לגופם דהאילן (גם בנוגע להיתר ואיסור), ולא להחיות שמשפיע האילן שאינו אלא בדוגמת מעבר.

וי"ל דוגמא לזה — יפה כח הבן מכח האב (שבועות מח, סע"א), שהאפשריות לזה היא מפני דפנימיות הבן לוקח מפנימיות האב (אף שלא נתגלה באב) — ואח"כ נתגלה בבן בכח הבן (ולפעמים אינו מגלה ואינו יפה).

32) אבל צ"ע אם אפ"ל כן בכל איסורים זמניים, כי דוחק לומר (ובפרט למ"ד דחמץ לאחרי הפסח אסור מה"ת) שיש שינוי בחיות של אותו הדבר (משא"כ בנדו"ד, שפירות ערלה אסורים לעולם).

33) פרשתנו יט, כד. וראה לקו"ת ואוה"ת שם.